

соціальних протиріч, конфліктів на одну з основних цінностей американського суспільства¹.

Таким чином, трансформація суспільства від тоталітаризму до демократії передбачає зміну характеру співвідношення «держава—суспільство», «держава—економіка» від диктаторського, що припускає відношення типу «панування—підпорядкування», до партнерського, при якому державний вплив на суспільство повинен становити макросоціальний процес визначення способів задоволення потреб і реалізації інтересів різних соціальних суб'єктів при додержанні головної вимоги — гарантії підтримання базового консенсусу в системі комунікації цього соціуму.

¹ Ростиашивили К. Д. Государственное регулирование в либерально-демократической системе. — С. 79—80.

Д. В. Задихайло, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач сектором Інституту державного будівництва та місцевого самоврядування АПрН України

Економіко-правові передумови формування інвестиційного законодавства України

Законодавство щодо інвестиційної діяльності нараховує понад 10 років. Його складають Закон України від 18 вересня 1991 року «Про інвестиційну діяльність» на ряд нормативних актів. Нині це законодавство, особливо його публічно-правова складова, є сьогодні розгалуженою, внутрішньо багатofункціональною структурою з великим нормативно-правовим масивом.

Вектор державної інвестиційної політики за цей час кілька разів змінював свій напрямок, а разом з ним коригувалися склад і зміст інвестиційного законодавства, аж до радикальної зміни деяких його важливих фрагментів.

Навіть при поверховому погляді на законодавство будь-якої країни можна знайти не тільки інститути, що характеризуються особливою стабільністю й автономією від динаміки соціально-економічного середовища (наприклад, інститут спадкування, що проіснував у старому Цивільному кодексі практично сорок років без змін), але і такі, котрі настільки органічно пов'язані з економічним середовищем, що навіть невеликі зміни його стану вимагають негайного

відображення в змісті правового регулювання. Звідси численні виправлення, доповнення законодавства, прийняття його актів у новій редакції і т. п. Останнє, здається, цілком характеризує зв'язок, що існує між інвестиційними відносинами й інвестиційним законодавством.

Таке положення визначається і фактором значимості відносин в ієрархії соціальних цінностей, масштабом і глибиною залучення до них приватних і публічних інтересів, а також глибиною їхнього системного впливу на багато інших категорій економічних відносин — залежних чи похідних. Ступінь органічності такого зв'язку визначається, безумовно, і впливом стану і тенденцій інвестиційних відносин у глобальному масштабі. Мова йдеться про сформований світовий ринок капіталів зі своєю структурою, полюсами, між якими формуються ключові інвестиційні потоки, кон'юнктурою, ризиками і т. п. Інвестиційні відносини вже за визначенням багаті в чому орієнтовані на взаємодію зі світовим ринком капіталів. Усі ці обставини істотно ускладнюють соціально-економічну архітектуру, а значить висувають підвищені вимоги як до якості нормативно-правового матеріалу, так і до рівня кваліфікації юристів. Саме тому інвестиційне законодавство і, у першу чергу, розвиток інвестиційних відносин в Україні повинні мати могутню і довгострокову стратегію, спрямовану на розвиток національної економіки. Реалізація такої стратегії можлива лише в положеннях кодифікованого інвестиційного законодавства, яке, не будучи великим за обсягом, повинне містити ключові приватноправові і публічно-правові категорії, що дозволяють конструювати необхідне поточне законодавство.

Очевидно, що застосовувані законодавством засоби правового регулювання і повинні бути спрямовані на створення правового середовища, що відповідає саме конкурентній економіці, підприємницьким свободам, мінімізації інвестиційних ризиків і можливостей адміністративної сваволі тощо.

Дійсно, внутрішній інвестиційний потенціал, скутий, з одного боку, адміністративним і податковим тиском, а з іншого — неформальними нормами тіньової економіки, навіть при поверховому розгляді визначається такими факторами:

1) відносно низьким рівнем доходів населення, що робить для цілих його прошарків споживання мінімальним, а заощадження — реально неможливими;

2) низьким рівнем прибутків у легальному підприємницькому секторі економіки, що робить процес накопичення проблематичним;

3) відсутністю довіри платоспроможних громадян до існуючих інвестиційних інститутів, незважаючи на значний прогрес у їх правовому й організаційному забезпеченні;

4) астрономічними, у співвідношенні з потребами розвитку власної економіки, обсягами вивозу капіталів за кордон і відсутністю прямих і ефективних механізмів, включаючи гарантії інвесторам, їхньої репатріації в Україну;

5) високою питомою вагою тіньової економіки, учасники якої по зрозумілих причинах не інвестують в основні виробничі фонди.

Але при цьому сьогодні вже не можна заперечувати наявність активізації інвестиційних відносин у країні. У першу чергу можна говорити як про швидкозростаючі нові види послуг, наприклад мобільний зв'язок, так і про традиційні галузі — харчова промисловість, будівництво, внутрішня торгівля. Почали давати ефект засновані протягом 1999—2000 років спеціальні економічні зони і території з пріоритетним розвитком. Встановлений у цих регіонах спеціальний правовий режим інвестиційної і власне підприємницької діяльності почав приносити підбадьорюючі результати, хоча і не повсюдно. Крім СЕЗ і ТПП, спеціальний правовий режим інвестиційної діяльності поширений також на цілі галузі економіки (виробництво автомобілів, літакобудування, суднобудування, сільське господарство тощо). Важливо, однак, щоб ці форми державного стимулювання економічних відносин не залишилися подарунком регіональним чи галузевим елітам, а дали початок процесу поширення поліпшення інвестиційного клімату в масштабі всієї економіки України.

Намітилася і ще одна тенденція, що має вплив на розвиток інвестиційних відносин. Український капіталізм як «капіталізм для своїх» зараз набуває ознак певної концентрації і стабілізації, тобто ринки поділені, регіональні еліти

консолідовані і вишикувані за ранжиrom. Звичайно, цю форму «капіталізму по-українськи» не можна порівняти з результативністю сучасного конкурентного суспільства, але «капіталізм для своїх», проте, має власний ресурс розвитку. Упорядкування такого роду неформальних відносин стимулює можливості «своїх» вкладати кошти в чітко позначені сектори економіки. У рамках цього процесу використання механізмів СЗЗ і ТПР, слід гадати, створює перспективи і для репатріації українських капіталів з офшорних зон.

Інвестування і національними, і іноземними інвесторами як важливу умову припускає наявність відповідної інвестиційної інфраструктури. Звичайно, інвестиційні відносини можуть реалізовуватися і поза такою інфраструктурою, наприклад, шляхом створення підприємств і внесення в їхні фонди необхідного майна або шляхом виконання договорів інвестиційного характеру — про спільну діяльність, ліцензійних, лізингових, договорів франчайзингу і т. п. Однак система в масштабі національної економіки акумуляція заощаджень громадян і накопичень юридичних осіб, формування на їхній базі серйозних інвестиційних ресурсів і цілеспрямоване вкладення в економіку, що впливає на її структуру і стан на макрорівні, можливе лише за наявності організованої державою інвестиційної інфраструктури. Вона включає наявність різних інвестиційних посередників у встановлених організаційно-правових формах (у першу чергу, комерційних банків, інститутів спільного інвестування (ІСІ) та структур, що здійснюють довірче керування майном) і правових режимів їхньої взаємодії як із клієнтами, так і з органами, що здійснюють державне регулювання ринку фінансових послуг, банківської діяльності, ринку цінних паперів і т. д. Така система дозволяє здійснювати державну інвестиційну політику не тільки за рахунок визначення правових форм реалізації професійної діяльності її учасників, але і через визначення пріоритетів і економічних нормативів такої діяльності. Необхідно сказати, що в результаті прийняття Закону України від 30 жовтня 1996 року «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» і відповідної правової регламентації депозитарної і реєстраційної діяльності, удосконалювання правового регу-

лювання діяльності комерційних банків і, нарешті, в результаті прийняття Закону України «Про фінансові послуги і державне регулювання ринку фінансових послуг» (механізм якого ще перебуває в стадії формування) ключові елементи такої інфраструктури стають більш-менш зримими.

Однак у прозорі і регульовану систему організації інвестиційних потоків можуть прийти переважно тільки легальні гроші. Якщо ж в умовах податкового й адміністративного тиску прибуток юридичних осіб і, передусім, акціонерних товариств або не утворюється, або штучно мінімізується, відповідно немає перспектив на дивіденди і, власне, немає інтересу до акцій і інших корпоративних цінних паперів, а тому ринок цінних паперів не розвивається, а це означає, що про портфельні інвестиції можна не говорити. Таким чином, мало створити саму структуру, потрібно ще «змусити» її працювати. В умовах уже згадуваної стійкої недовіри більшості громадян до інвестиційних посередників і вкладень через придбання цінних паперів потрібні державні і правові надзусилля, щоб нівелювати дію цих факторів вітчизняного інвестиційного ринку. Усе сказане свідчить про те, що при безумовній важливості удосконалення інвестиційного законодавства України, воно є лише однією із складових у сукупному впливі на інвестиційні відносини всього правового середовища їхньої реалізації. Правове середовище, у свою чергу, також є тільки фактором у ряді економічних, політичних, соціально-психологічних і інших обставин, що сумарно впливають на мотивацію інвестора. «Інвестувати чи утриматися від інвестицій — ось у чому питання».

Якісно новий етап розвитку інвестиційного законодавства України об'єктивно сприяє активізації інвестиційних відносин, створює для них необхідне розмаїття правових форм, що їх потребує практика. Однак гострота економічних проблем, необхідність акумуляції усіх внутрішніх ресурсів для радикального зростання обсягів інвестування в економіку країни вимагає радикальних, у першу чергу, політичних рішень. Такими можуть бути:

— повна податкова амністія для капіталів, виведених з тіні і повернутих з офшору, а також кримінально-правова амністія для їхніх власників;

— паралельно — істотне спрощення системи оподаткування, режиму функціонування податкової системи, зниження податкового тиску;

— для забезпечення реального конкурентного економічного середовища статус Антимонопольного комітету України повинний бути посилений (можливо з урахуванням моделі управління НБУ).

А як оцінювати перспективи іноземного інвестування в Україну? Чи може воно розглядатися як альтернатива внутрішньому інвестиційному двигуну?

Формування українського законодавства про правовий режим іноземного інвестування у певному розумінні має виконувати функцію запрошення вигідно і надійно розмістити в країні іноземний капітал. При цьому важливо об'єктивно оцінювати перспективи і наслідки цього запрошення. Часто домінують уявлення-забобони, одне з яких полягає в безумовному заохоченні залучення іноземного капіталу з будь-яких джерел у будь-які сфери національної економіки як однозначно позитивного явища, інше — в однозначному неприйнятті цього «імпортованого економічного поневолення». Формування правового режиму іноземного інвестування, на наш погляд, повинне бути результатом аналізу реального стану міжнародного ринку капіталів, структури і напрямків основних інвестиційних потоків, умов інвестування, що визнаються привабливими в масштабі світового ринку, типових інвестиційних стратегій найбільш могутніх учасників глобального ринку капіталів. Усі ці й інші питання обов'язково повинні бути предметом глибоких наукових досліджень і не тільки на момент законопроектування, але як постійний моніторинг мінливої ситуації. Спрощуючи завдання, здається, багато в чому можна звести проблему до вивчення співвідношення попиту на інвестиційні ресурси з боку країн-реципієнтів і їхньої пропозиції країнами-донорами. Наступним моментом є вивчення стану конкуренції на ринку капіталів, оскільки презюмується їхній вільний рух у масштабах глобальної економіки. Зрештою, складається найважливіша властивість такого ринку — наявність магістральних і периферійних інвестиційних потоків. Тому принципово при фор-

муванні державної інвестиційної політики з опорою на іноземне інвестування і втілення її установок в актах законодавства мати попередні висновки про ступінь нашої інвестиційної привабливості, а значить, конкурентноздатності, а також про можливості зайняти місце саме на магістральних напрямках світових інвестиційних потоків.

Порівняльний аналіз власне правового середовища інвестиційної діяльності як одного з факторів інвестиційної привабливості повинен передбачати вивчення параметрів правових режимів інвестиційної і підприємницької діяльності в ключових країнах-донорах, з одного боку, а з іншого — у країнах-реципієнтах, що домоглися найбільш вражаючих обсягів притягнутих іноземних інвестицій (що не виключає необхідності аналізу їхнього якісного складу) і показників економічного росту як бажаного кінцевого результату.

Формування правових режимів іноземного інвестування за допомогою компанії в законодавстві системи пільг, гарантій, механізмів правового захисту, конкретних засобів державної підтримки інвестиційної діяльності, а також регламентації специфіки приватноправових відносин не може базуватися тільки на результатах порівняльно-правового аналізу інвестиційного законодавства різних країн. Як перше застереження варто сказати про принципову важливість обліку сукупного впливу на діяльність суб'єкта-інвестора всього правового поля, що регулює ринкові відносини в країні. Так, принципово важливі не тільки встановлені інвестиційним законодавством пільгові ставки оподаткування і терміни їхньої дії (продубльовані потім у податкових законах), але й особливості порядку нарахування і сплати податків. Через певні особливості механізму оподаткування легко звести нанівець усі встановлені інвестиційним законом податкові преференції. Аналогічний ефект має місце і при застосуванні законодавства про спеціальні економічні зони і про території з пріоритетним розвитком (їх в Україні 20: 11 — СЗЗ і 9 — ТПР). Однією з умов надання преференційного спеціального режиму інвестиційної діяльності в них є інвестування тих чи інших виробництв у визначених законодавством обсягах. Однак вичерпний перелік цих видів виробництв установлюється

Кабінетом Міністрів України. Таким чином, при поки ще стабільних законах про СЭЗ і ТПР саме Кабінет Міністрів фактично визначає сферу застосування цих законів (до речі, він вже неодноразово переглядав відповідні переліки).

Як друге застереження варто повторити відому і справедливу тезу про те, що наявність ідеального правового середовища інвестиційної діяльності не усуває значимості інших факторів інвестиційної привабливості (а часто і не компенсує їхніх недоліків). До таких факторів, зазвичай, належать: стан адміністративної практики здійснення державного впливу на економічні відносини, ступінь корумпованості державних службовців; обсяг внутрішнього ринку; ступінь розвитку ринкової інфраструктури; рівень освіченості і кваліфікації працездатного населення, характеристика домінуючої в країні трудової етики; наявність чи відсутність серйозних соціальних конфліктів; географічне і геополітичне положення і багато інших. Однак необхідно прямо назвати ще один. Будь-який іноземний інвестор, не говорячи вже про транснаціональні корпорації (ТНК), звернув би увагу на свою зацікавленість у наявності військово-політичного контролю з боку його держави над державою-реципієнтом і місцевою елітою. Напевно, це сама надійна гарантія вкладень, але чи збігається це з інтересами країн-реципієнтів?

Повертаючись до кон'юнктури світового ринку інвестиційних ресурсів, варто констатувати таке. По-перше, стало визнаним фактом скорочення в кілька разів рівня накопичень і заощаджень у розвинутих країнах починаючи із середини 80-х років. Це, у свою чергу, серйозно вплинуло на тенденцію неухильного росту, що існувала до того часу, обсягів інвестицій з розвинутих країн у країни, що розвиваються.

По-друге, питома вага інвестицій, вкладених з розвинутих країн у країни, що розвиваються, вже в другій половині 80-х років ХХ ст. виявилася в три рази меншою, ніж обсяги інвестування, здійснювані між самими розвинутими країнами. Це положення пояснюють періодом здійснення якісних структурних змін в економіках ключових країн Заходу. По суті, в США, Західній Європі і Японії почали формуватися економіки нового інформаційного типу на базі здійсненої раніше

деіндустріалізації цих країн, у тому числі і шляхом активного переносу виробництв в інші країни. Такі революційні завдання логічно завадили величезних інвестицій, а ємність внутрішніх ринків і конкурентоздатність нових виробництв мотивувала реінвестування в ті ж чи аналогічні об'єкти. Деякими дослідниками зазначається тенденція до закритості основних центрів постіндустріального світу від зовнішнього економічного середовища шляхом формування внутрішньої економічної системи країн так званого «золотого мільярда»¹. Дійсно, єдиний правовий режим реального функціонування спільного ринку товарів, робочої сили і капіталів, підкріплений введенням єдиної валюти, — чим не свідчення економічної автономії з ознаками самодостатності. Окрім Європейського співтовариства подібним прикладом може служити і НАФТА — економічний союз США, Канади і Мексики.

Усе сказане робить сьогодні зрозумілою безперспективність стратегії «наздоганяючого розвитку», втім успішно застосовану свого часу країнами Південно-Східної Азії. Спроба реалізувати цю стратегію на початку 90-х років ХХ ст. за допомогою законодавства про іноземні інвестиції в Україні та Росії, ще й у режимі змагання між ними, так і не привела до помітного ефекту (див. скасований Закон України «Про іноземні інвестиції» 1992 року).

Сказане не означає, що застосування преференційних режимів не може бути використане для стимулювання репатріації вітчизняного капіталу з офшорних зон в Україну і для залучення периферійних інвестиційних потоків, що також може бути актуально.

Реально законодавець відійшов від помилкової стратегії початку 90-х років ХХ ст. і сьогодні на прикладі Закону України від 17 лютого 2000 року «Про усунення дискримінації оподаткування суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна і засобів вітчизняного походження», а також законодавства про СЭЗ, ТПР і галузі економіки, у яких установлений спеціальний режим інвестиційної діяльності,

¹ *Иноземцев В.* Расколота цивилизация. — М.: Академия—Наука, 1999. — С. 74.

намагається на засадах рівності мотивувати до інвестування як національного, так і іноземного інвестора.

Безперечним фактором, що вимагає сьогодні врахування при конструюванні законопроектів у сфері економічних відносин і при аналізі їхньої ефективності, є реальний стан і тенденції глобальної економіки. Глобалізація економіки, що виявляється не лише у вражаючих досягненнях (чомусь у деяких, окремо взятих, країнах), але і хаосом масштабних фінансових потрясінь (чомусь в інших, окремо взятих, країнах), означає, що через відкритість національних економік формується дійсно єдина світова економіка, при якій «виробничий процес в одній країні стає складовою частиною процесу, що відбувається в інтернаціональному чи світовому масштабі. Світова економіка стає єдиним ринком і виробничою зоною з національними і регіональними секторами, а не простою сукупністю національних економік, що розгортають взаємне економічне співробітництво»¹.

Процес формування інфраструктури глобальної економіки розвертається на очах: з'являються інститути руху товарних і інвестиційних потоків, глобальна інформаційна мережа, а також інститути, їх що забезпечують; формування уніфікованого міжнародно-правового порядку здійснення зовнішньоекономічної діяльності, включаючи створення міжнародних організацій таких, наприклад, як ГАТТ/ВТО. Однак формування глобальної економіки супроводжується посиленням міжнародної конкуренції і, як її небезпечного наслідку, повсюдною тенденцією до концентрації економічної могутності шляхом злиттів, приєднань, інших форм придбання контролю над конкурентами. (Досить спостерігати тенденції на ринку виробництва автомобілів — повсюдне утворення угруповань між автомобільними гігантами США, Японії і Європи.) Подальший нерегульований у світовому масштабі розвиток цих тенденцій приведе до фактичного придушення конкуренції і переходу до суто олігополістичної форми функціонування глобального ринку. (Напевно, має рацію Дж. Сорос,

¹ Ключко В. Глобалізація і її вплив на країни з перехідною економікою // Економіка України. — 2001. — № 10. — С. 51.

звернувши увагу на парадокс — світова економіка є, а світового уряду немає.) Зважаючи на це головними діючими суб'єктами світової економіки і світового ринку капіталів стають не просто ТНК, а супер-ТНК, оборот яких найчастіше перевищує ВВП таких країн, як Україна. Прийняття рішень такими супер-ТНК про інвестування виробництва у тих чи інших країнах завжди є лише частиною глобальної стратегії їхнього розвитку. Природно, реципієнти не інформуються про подробиці таких стратегій, тому їм невідома відведена їм же роль: реально функціонуючої виробничої ланки з довгостроковими реінвестиційними перспективами; законсервованого виробничого ресурсу; пацієнта, якого готують до економічної ампутації. Тому питання національної економічної безпеки і збереження національного економічного суверенітету не є марними. Говорячи в практичному плані, чому б при реалізації програм приватизації таких найважливіших галузей економіки, як, наприклад електроенергетика, не включати вимоги обов'язкової диверсифікованості іноземних інвесторів, але не стільки за ознакою державної приналежності капіталу, скільки за його приналежністю до тих чи інших ТНК. І таким чином, не допускати монополізації національного ринку однією ТНК, навіть в умовах, коли відповідних внутрішніх, вітчизняних інвесторів знайти неможливо.

Напевно, варто погодитися з тим, що глобальна економіка — неминучість, від якої не можна цілком закритися, і що від функціонування в умовах глобальної економіки виграють, перш за все країни — економічні лідери.

Необхідна розробка сучасних стратегій національного розвитку і відповідного їм законодавства, щоб не опинитися в країні, де громадяни не мають реальних речевих чи корпоративних прав на виробничі об'єкти і є лише найманими за невелику плату працівниками. Світ уже давно реально поділяється на нації, що живуть на високу зарплату з дивідендами від корпоративних прав, і нації, що живуть лише на низьку зарплату, як ті, котрі втратили економічний контроль над засобами виробництва у своїй країні і забезпечують, іншим народам дивіденди з кожної купленої пляшки пива, коробки цукерок чи дзвінка по мобільному зв'язку.

Таким чином, інвестиційна політика сьогодні — це категорія не однопорядкова з іншими в структурі економічної політики держави. Це стратегія, що визначає якість і кількість економічного росту, формування економічної основи і перспектив існування української нації. (Ініціатором такої стратегії повинна виступати національна ділова еліта, що усвідомлює себе як клас, який бере на себе відповідальність за соціально-економічний розвиток суспільства, усвідомлює свої національні економічні інтереси в умовах глобальної економіки. Якщо ж такої еліти не існує або перспективи її формування є не ясними, то будь-які, навіть розумні стратегії і засноване на них законодавство заздалегідь приречені.)

Як відомо, методологічно правове регулювання взагалі і особливо у сфері товарно-грошових відносин необхідно підрозділяти на два основних компоненти: приватноправовий і публічно-правовий. Незважаючи на те, що законодавець часто для комплексного і «компактного» врегулювання конкретного типу відносин, що фокусують на собі і приватні і публічні інтереси, поєднує ці компоненти рамками єдиного нормативно-правового акта, це розмежування існує. Щодо інвестиційних відносин приватноправовий компонент регулювання відповідає за оптимальність правових форм реалізації приватних інтересів шляхом чіткості і деталізації регулювання його відповідно до сучасної практики ведення бізнесу.

У свою чергу, це досягається регламентацією специфіки елементів інвестиційних правовідносин (суб'єктного складу, поняття і видів інвестицій, форм інвестування і їхніх правових наслідків). Приватні інтереси, що виникають у зв'язку з вкладенням майнових і інтелектуальних цінностей у підприємницький обіг, повинні мати можливість безперешкодної реалізації з максимальною ефективністю. Немає необхідності говорити про те, що такі відносини реалізуються на засадах майнової і владної автономії і незалежності суб'єктів один від одного, що знаходить своє вираження в їхній юридичній рівності, свободі волевиявлення при прийнятті тих чи інших рішень і свободі договору, це і буде головним результатом збігу обопільних волевиявлень. (Порівняно повно приватноправовий компонент регулювання інвестиційних відносин пред-

ставлено у Законі України «Про інвестиційну діяльність» і Законі України від 19 березня 1996 року «Про режим іноземного інвестування».)

Публічно-правовий вимір такого регулювання спрямовано відповідно на реалізацію інтересів, що оцінюються як публічні. До таких необхідно віднести: забезпечення економічного росту національної економіки як такого; забезпечення економічного росту в тих галузях, що визнані пріоритетними, і за рахунок створення в них нових чи відновлення існуючих основних виробничих фондів здійснити структурну перебудову економіки; забезпечення розвитку соціально депресивних районів і т. д. (Як це не парадоксально, однак головним публічним інтересом варто визнати повне і найбільш результативне задоволення приватних інтересів, приватної мотивації до продуктивної інвестиційної діяльності. Тому забезпечення приватноправового поля їхньої реалізації можна визнати головним публічним інтересом у цій сфері, але реалізованим засобами приватноправового регулювання. Всі інші публічні інтереси, зазначені раніше, є категоріями вторинного порядку, адже якщо немає реалізації приватного інтересу, практичних дій по інвестуванню, то нема про що говорити. Однак ці публічні інтереси реалізуються за рахунок використання законодавцем публічно-правового інструментарію.)

Публічні інтереси у сфері інвестиційних відносин для країн із затяжними економічними проблемами в принципі можуть бути зведені до інтегративного поняття — стимулювання (заохочення). Це не виключає необхідності застосування й обмежувальних заходів, наприклад, пов'язаних з недопущенням іноземного інвестування у визначені сектори національної економіки або з обмеженням вивозу українського капіталу за кордон. Правові технології забезпечення публічних інтересів у рамках інвестиційного законодавства за своєю спрямованістю або створюють необхідні преференції в цій сфері порівняно з іншими видами економічної активності (наприклад, податкові пільги), або впливають на соціально-економічне середовище, прагнучи компенсувати або усунути, мінімізувати дію негативних факторів. Прикладом останніх може служити спроба відновити довіру населення до вкладен-

ня заощаджень через інвестиційних посередників шляхом реалізації спеціальних заходів для гарантування внесків громадян. Створення правової форми функціонування інвестиційних посередників (комерційних банків, інститутів спільного інвестування, кредитних спілок і т. д.), а також встановлення ефективного державного регулювання і контролю їхньої діяльності належить до цієї ж категорії.

Самі правові засоби, покликані забезпечувати публічні інтереси, можуть полягати, з одного боку, в наданні преференцій (податкових чи митних пільг), форм прямої державної підтримки, додаткових гарантій, що забезпечують інтереси учасників інвестиційних відносин, а з іншого — у необхідності виконання такими учасниками зустрічних щодо органу публічної влади зобов'язань. (Наприклад, забезпечити зайнятість визначеної кількості працівників або виробництво товарів і послуг у рамках визначених параметрів тощо). Перераховані засоби правової стимуляції, застосовувані комплексно, утворюють так звані спеціальні режими інвестиційної діяльності. Найбільш часто вони застосовуються державою за допомогою відповідного законодавства в галузях економіки і на визначених територіях, обмежених рамками СЗЗ чи ТПР. (У випадках з технологічними парками такий режим поширюється на інвестиційну діяльність юридичних осіб, що входять до їхнього складу.)

Позитивним моментом об'єднання приватноправового і публічно-правового компонентів у рамках загальних для них нормативно-правових актів є можливість мати єдину термінологічну базу, за рахунок якої може забезпечуватися більш-менш погоджене їхнє правозастосування. (Чого немає, наприклад, на міжгалузевому рівні. Досить порівняти між собою дефініції інвестицій, що містяться в Законі України від 22 травня 1997 року «Про оподаткування прибутку підприємств» і в Законі України «Про інвестиційну діяльність».)

Як уже зазначалося раніше, стан, обсяг і структура сучасного інвестиційного законодавства України дозволяє говорити про необхідність його систематизації. Кінцевим варіантом таких систематизаційних зусиль повинен стати Інвестиційний кодекс України.

В. Я. Настюк, кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного права
Національної юридичної академії України
імені Ярослава Мудрого

Значення митного права в умовах демократизації суспільства

Розбудова і демократизація Українського суспільства супроводжується реформуванням митного права. Саме в норах цієї галузі права встановлюються демократичні засади щодо розвитку державної митної системи, захисту прав і свобод громадян і людей, а також економічних інтересів юридичних осіб. У зв'язку з цим потребує перегляду предмет митно-правового регулювання. Об'єктивними передумовами вироблення нового підходу до предмета митного права є прийняття Верховною Радою України Митного кодексу України в новій редакції, який набуває чинності з 1 січня 2003 року¹.

Як галузь публічного права, митне право покликано регулювати насамперед відносини у сфері публічної влади. Отже, необхідно визначити види митних відносин, пов'язаних з реалізацією публічної влади щодо митної справи. На сучасному етапі в Україні митна справа здійснюється як державними митними органами, так і суб'єктами підприємницької діяльності, що мають спеціальну акредитацію (ліцензію, посвідчення) у сфері надання митних послуг. Причому як першим, так і другим притаманні такі ознаки, як публічність, виз-

© Настюк В. Я., 2002

¹ Офіційний вісник України. — 2002. — № 31. — Ст. 1444.